

Pregledni znanstveni članek Review scientific paper (1.02)
Besedilo prejeto Received: 4. 10. 2022; Sprejeto Accepted: 28. 11. 2022
UDK UDC: 27-72-444:316.47"19"
DOI: 10.34291/Edinost/77/02/Stuhec
© 2022 Štuhec CC BY 4.0

Ivan Janez Štuhec

Razvoj in navzočnost družbenega nauka Cerkve v 20. stoletju in v Sloveniji

*The Development and Presence of the Social Doctrine
of the Church in the 20th Century, and in Slovenia*

Izleček: Ta razprava ponuja zgodovinski pregled navzočnosti Katoliške cerkve v družbenem in političnem življenju od prve socialne okrožnice *Rerum novarum* do danes s posebnim ozirom na slovenske razmere. Iz samega opredeljevanja družbenega nauka Cerkve kot posebne teološke discipline, je razvidno, da gre za področje, ki je podvrženo zgodovinskim spremembam, kot je to predstavljeno v prvem poglavju te razprave. Različnost pogledov na razmerje vera : družba in politika je imelo ustrezen odmev v slovenskem družbenem življenju. Med obema vojnama je bil slovenski prostor popolnoma primerljiv s sosednjimi, predvsem zahodnoevropskimi državami, kar zadeva aktivno vlogo kristjanov v družbi. Ključno vlogo pri tem so igrale osebnosti, kot so Janez Evangelist Krek, Andrej Gosar in Edvard Kocbek, katerih družbeno aktivno vlogo predstavimo v drugem in tretjem poglavju. S komunistično revolucijo med drugo svetovno vojno in po njej se je ta proces in razvoj blokiral za pol stoletja, kar predstavimo v četrtem poglavju. Po drugem vatikanskem koncilu je družbeni nauk Cerkve doživel pomembne spremembe, ki so se dokaj dobro udomačile v slovenskem kontekstu. Pritisk laicistične in sekularistične kulture je v slovenskem okolju izredno močan, tako da slovenska družba in država na relaciji vera–razum, laična–krščanska kultura, verapolitika in Cerkev–država pomembno zaostajata za drugimi evropskimi državami. Vizija Katoliške cerkve je glede navzočnosti kristjanov v sodobni družbi dokaj jasna in se je na novo izoblikovala pod zadnjimi papeži, s čimer zaključimo to razpravo.

Ključne besede: družbeni nauk Cerkve, družba, država, socializem, komunizem, liberalizem, skupno dobro, politika, razum, svoboda, Krek, Gosar, Kocbek, laičnost, kultura, sekularizacija

Abstract: *The article provides a historical overview of the presence of the Catholic Church in social and political life from the first encyclical Rerum Novarum until today, with particular reference to the Slovenian geographical space. From the very definition of the Church's social doctrine as a special theological discipline, it is clear that this sphere of research has been subject to historical changes, as presented in the first chapter of this articles. The diversity of views on the relationship between religion, society and politics has resonated visibly across Slovenian social circles. Between the two world wars, Slovenia was wholly comparable to the neighboring, especially Western European countries in terms of the Slovenians' active role as Christians in the society. The most important actors in this were Janez Evangelist Krek, Andrej Gosar and Edvard Kocbek, whose socially active role is presented in the following two chapters. The progress of this process was blocked for half a century with the communist revolution in the period during and after the second world war, which is presented in the*

fourth chapter. After the Second Vatican Council, the Church's social doctrine was subject to some significant changes, and Slovenians adapted to them fairly well. Due to the powerful pressures exerted by the laicist and secularist culture in the Slovenian environment, both society and the state lag significantly behind other European countries in terms of relations between faith and reason, between the laymen and the Christian culture, between the church and the state. The Catholic Church's vision of the presence of Christians in modern society is relatively clear and has been reshaped under the last few popes, which is the subject of the final chapter of the article.

Keywords: *social doctrine of the Church, society, state, socialism, communism, liberalism, common good, politics, reason, freedom, Krek, Gosar, Kocbek, secularism, culture, secularization*

Uvod

Ali lahko po več kot sto letih razvoja postopoma nastajajoče in danes samostojne teološke vede, ki se največkrat imenuje »Družbeni nauk Cerkve« (DNC), z veliko natančnostjo povemo, kaj ta veda vsebuje? Pojemovna razgibanost, ki je značilna za to področje, že sama po sebi govori o določenih težavah. Vse se je začelo z zaostrovanjem socialnega vprašanja v industrijski dobi v drugi polovici 19. stoletja. Takrat sta se znašla v konfliktu delo in kapital, ki se vse do danes nista pomirila. V tistem času je večinsko kmečko prebivalstvo postopoma začelo iskati kruh v nastajajočih industrijskih središčih, in tako je prišlo do urbanizacije, ki danes tudi v Sloveniji predstavlja bivanjski prostor večine prebivalstva. Kasneje se je konflikt dela in kapitala spremenil v konflikt družbenih sistemov, ki sta ga simbolizirala socialistično-komunistična in liberalno-kapitalistična usmeritev. Danes je ta konflikt na globalni ravni med revnimi in bogatimi, med multinacionalkami in državami, med novimi tvorbami političnega imperializma z različnimi predznaki, ki mu ni videti konca.

Cerkev se je čutila poklicano, da razvije vmesni sistem, tretjo pot, pot sprave med delom in kapitalom oziroma delavci ter lastniki in upravljavci kapitala. Pri tem ni imela najbolj srečne roke, a hkrati je prav okrožnica *O novih stvarih (Rerum novarum)* pomenila vrnitev Cerkve kot kompetentnega sogovornika v družbeno razpravo. Konec devetnajstega stoletja se razvije politični katolicizem, ki ima svoje globoke korenine že v Avguštinovem času, a v novih okoliščinah nastajajočega parlamentarizma dobi strankarsko-politično obliko organiziranosti, na čelu katere so pogosto kleriki. Kulturni boj postane tudi politični boj in klerikalizem je pojav, zaradi katerega še danes govorimo o ločitvi duhov, saj je, zgodovinsko gledano, zarezal veliko globlje kakor zgolj na ravni družbenopolitičnega

delovanja in upravljanja države. V slovenskih razmerah so se duhovi radikalno ločevali v okoliščinah okupacije in vsiljene revolucije pod vodstvom komunistične internacionale v času med drugo svetovno vojno in po njej. »Politični katolicizem« je končal v izgnanstvu ali v stotinah »Hudih jam« po vsej deželi.

Ko govorimo o DNC, gre za vprašanja, ki zadevajo tako njegovo filozofsko kot teološko utemeljitev. Gre za vprašanje odnosa med odrešenjskim oznanilom in urejanjem našega tosvetnega bivanja, za vprašanje odnosa med vero in razumom, vero in politiko, vero in oblastjo, za vprašanje odnosa med državo in Cerkvijo oz. verskimi skupnostmi. Ne nazadnje gre danes za vprašanje umeščanja krščanstva v sekularizirani, pluralni, demokratični in laični prostor. Teh in drugih vprašanj se loteva DNC, ki je samo izvleček večstoletnega, tisočletnega odnosa med evangelijem in družbo. Pri tem ne moremo mimo zgodovinske refleksije in tudi ne mimo ovrednotenja tega, kar določa naš čas in prostor – Slovenijo v evropskem in globalnem kontekstu. Katoliška cerkev ima na tem področju pester, dinamičen in zanimiv razvoj.

1 Družbeni nauk Cerkve in njegov dinamični razvoj

Giovanni Filoramo v svoji knjigi *La Chiesa e le sfide della modernità* glede na obdobje pred drugim vatikanskim koncilom ugotavlja, da se je DNC vse do petdesetih let dvajsetega stoletja razumel kot sredstvo za krščansko ponovno osvojitve (*riconquista*) družbe. Šlo je za restavratorsko utopijo, ki se je zgledovala po idealni krščanski srednjeveški družbi. Ta ideja je dobila svojo pojmovno zvezo v pojmu »novo krščanstvo«, utemeljenem na teoriji o naravnem zakonu in Božjem razodetju, kot ga oznanja Cerkev. Za krščanske laike je to pomenilo, da se morajo angažirati na družbenem in političnem polju, da bi pokristjanili strukture in institucije družbe, s tem pa olajšali in omogočili poslanstvo Cerkve, ki je primarno v prinašanju Božjega odrešenja ljudem. Pri tem je šlo za deduktivni model, ki je iz naravnega zakona in razodetja hotel izpeljati »krščansko družbo« kot »tretjo pot«, ki je predstavljala alternativo drugim obstoječim ideološkim modelom.

Drugi, induktivni model se je razvil po okrožnici Janeza XXIII. *Mati in učiteljica* (*Mater et magistra*, 1961). Ta okrožnica predlaga tri pomembne

metodološke korake: videti, presojati in delovati. To metodo je prevzel papež Pavel VI. v Apostolskem pismu *Ob osemdesetletnici (Octogesima adveniens, 1971)*, v katerem pričakuje, da bodo krščanske skupnosti v različnih delih sveta analizirale lastno družbeno stanje v luči evangelija, uporabile ustrezne principe za razmislek, ustvarile merila za presojo s pomočjo družbenega nauka Cerkve ter končno izoblikovale izbire in prizadevanja za družbeno preobrazbo s pomočjo Svetega Duha, v občestvu s škofi in v dialogu z drugimi krščanskimi brati in sestrami ter ljudmi dobre volje (Filoramo 2007, 12–13).

Navodilo o krščanski svobodi in osvoboditvi *Libertatis conscientia* (22. 3. 1986) opredeli družbeni nauk Cerkve takole:

Cerkveni socialni nauk se je porodil iz srečanja evangeljskega sporočila in njegovih zahtev, povzetih v najvišji zapovedi ljubezni do Boga in do bližnjega ter v pravičnosti, s problemi, ki izhajajo iz življenja družbe. Razvil se je kot nauk na podlagi uporabe zakladov človeške modrosti in znanosti o človeku; nanaša se na etični vidik tega življenja in upošteva strokovne tehnične vidike problemov, vendar vedno tako, da jih presoja z moralnega zornega kota. Ta nauk je usmerjen k delovanju in se razvija vzporedno s spreminjajočimi se zgodovinskimi razmerami. Zato so v njem poleg vedno veljavnih načel tudi prigradne, spremenljive sodbe. Ne sestavlja zaprtega sistema, marveč ostaja vedno odprt za nova vprašanja, ki se nenehno pojavljajo; nujno potreben mu je prispevek vsakovrstnih darov in karizem, izkušenj in usposobljenosti. Kot porok človekovega dostojanstva Cerkve s svojim socialnim naukom nudi skupek načel refleksije in kriterijev za presojanje kakor tudi smernic za konkretno delovanje, da bi prišlo do globokih sprememb, ki jih zahteva stanje bede in krivice, in sicer tako, da bo v resnični blagor ljudi. (LC 72)

Zadnja dva papeža na prelomu tisočletja sta temu vprašanju namenila kar veliko pozornosti. Janez Pavel II. v okrožnici *O skrbi za socialno vprašane (Sollicitudo rei socialis, 1987)* pravi, da

socialni nauk Cerkve ni neka »tretja pot« med tako imenovanim liberalnim kapitalizmom in marksističnim kolektivizmom in tudi

ne alternativa drugim, manj radikalnim rešitvam: je izvirni nauk z lastnim značajem. Tudi ni ideologija, temveč pozorna formulacija dosežkov, pridobljenih na osnovi razmišljanja o zapletenih stvarnostih človekovega bivanja v družbi in v mednarodnem okvirju, razmišljanja v luči vere in cerkvenega izročila. Njegov glavni namen je razložiti in pojasniti te stvarnosti, ko ugotavlja, ali so v skladu ali pa v nasprotju s smernicami evangeljskega nauka o človeku in njegovem zemeljskem in onstranskem poklicu. Zato tega nauka ne gre prištevati k ideologiji, temveč k teologiji, in sicer k moralni teologiji. (SRS 41; prevedel I. J. Š.)

Osrednji poudarek Janeza Pavla II. v družbenih dokumentih je na obrambi transcendentalne razsežnosti človekove osebe.

Benedikt XVI. pa v svoji okrožnici *Bog je ljubezen* (*Deus caritas est*, 2007) DNC pravi, da

družbeni nauk Cerkev noče Cerkvi zagotoviti oblasti nad državo, tudi noče vsiljevati pogledov in načinov razmišljanja, ki spadajo k veri, tistim, ki nimajo iste vere. Družbeni nauk Cerkev želi preprosto prispevati k očiščenju razuma in pomagati, da moremo to, kar je pravilno, tu in sedaj spoznati in nato tudi uresničiti. (DCE 28)

DNC torej izhaja s stališča razuma in naravnega prava, tj. iz tega, kar je v skladu s splošno človeško naravo oziroma njegovo univerzalnostjo. Obenem se zaveda, da ni naloga Cerkev, naj ta nauk sama politično uveljavi; želi pa služiti oblikovanju vesti na področju politike in prispevati k temu, da raste spoznanje za prave zahteve pravičnosti in hkrati tudi pripravljenost delovati v skladu z njimi, tudi če to nasprotuje obstoječim osebnim interesom. To pa pomeni: »Graditev pravične družbene in državne ureditve, po kateri vsakemu pripada svoje, je osnovna naloga, ki si jo mora zastaviti vsaka generacija znova.« (DCE 28)

V obeh zadnjih opredelitvah vidimo najprej, da gre za negativno opredelitev, kaj vse DNC ni: ni tretja pot, ni ideologija, ni alternativa kateremukoli družbenemu sistemu in tudi ni poskus, kako prevzeti oblast v državi ali vsiliti svoje družbene koncepte drugače mislečim ljudem. Na neki način

per viam negationis cerkveno učiteljstvo demantira samo sebe, saj je v preteklosti DNC vse to dejansko bil. Ali drugače rečeno, gre za področje, na katerem cerkveno učiteljstvo ni nezmotljivo, zato je podvrženo kulturnim in političnim spremembam, ki narekujejo tudi različne vsebinske in metodološke poudarke, ko gre za družbena vprašanja.

Kaj pa potem je DNC? Racionalna refleksija družbene situacije v luči vere v Jezusa Kristusa in cerkvenega izročila, ki naj motivira kristjane za prizadevanje na polju večje pravičnosti in miru. To pa je mogoče s strani Cerkve dosegati na način, da z vzgojo in izobraževanjem oblikuje vest in kulturo posameznikov, ki naj po lastni presoji vstopajo v prizadevanje za večjo družbeno pravičnost in mir na svetu. Ali kakor pravi *Doktrinalno navodilo o nekaterih vprašanjih, ki zadevajo udejstvovanje in vedenje katoličanov v političnem življenju*, Kongregacije za nauk vere iz leta 2002: Posledica nauka drugega vatikanskega koncila je, da se

krščanski laiki dejansko ne morejo odreči udeležbi v politiki, torej mnogovrstnim oblikam gospodarskega, družbenega, pravnega, administrativnega in kulturnega delovanja, namenjenega organskemu in institucionaliziranemu doseganju skupnega dobrega, kar vključuje uveljavljanje in obrambo dobrin, kot so javni red in mir, svoboda in enakost, spoštovanje človekovega življenja in okolja, pravičnost, solidarnost itd.

Politična svoboda ni in ne more biti utemeljena na relativistični ideji, da so vsa pojmovanja o človekovem dobrem enako resnična in enako vredna, ampak je utemeljena na dejstvu, da politične dejavnosti od primera do primera merijo v zelo konkretno uresničitev resničnega človeškega in družbenega dobrega v dobro opredeljenem zgodovinskem, zemljepisnem, ekonomskem, tehnološkem in kulturnem zgodovinskem okolju ... ter da so moralno sprejemljiva. (Kongregacija za verski nauk 2003, 3)

DNC je torej etični in moralni vidik odrešenjske zgodovine, ki služi za motivacijo pri presojanju (motrenju) družbenih razmer, pri iskanju rešitev in pri družbenem delovanju ali akciji (KDNC, 72–86).

V tem duhu papež Frančišek v knjigi *Mein Leben, mein Weg* v odgovoru na novinarsko vprašanje, kako naj se opredeljuje Cerkev do družbenih vprašanj, da ji ne bo očitana politizacija, odgovori:

Mislim, da je najbližje temu, kar bi rad povedal, beseda »strankokracija«. Gre za to, da se ne vmešavamo v strankarsko politiko, ampak v Politiko z veliko začetnico, ki izhaja iz desetih božjih zapovedi in evangelijev. Kritika nespoštovanja človekovih pravic, izkoriščanja ljudi in njihovega izključevanja v družbi, pomanjkanje možnosti za vzgojo ali slaba oskrba s hrano so stvari, ki jih ne gre enačiti s strankarsko politiko. Če poimenujemo krivice s pravim imenom, nam nekateri očitajo, da se gremo politiko. Jaz odgovarjam: da, mi se gremo politiko v pravem pomenu, v duhu evangelija, ne pa strankarske politike. Povsem nekaj drugega pa je, če nekdo začne propagirati politiko ene stranke. (2013, 93)

Pri tem razlikovanju se zdi, da je v ozadju papeževega gledanja na politiko znano razlikovanje Bartolomea Sorge, italijanskega jezuita, ki govori o politiki z malo in veliko začetnico (2006, 50).

Krščansko oznanilo, ki ima tudi družbene posledice, pa ni in ne sme postati ideologija. Krščanska družbena etika je del teologije, ki je odprta v svet, v družbo, ki na družbene probleme in vprašanja išče smeri odgovora tudi v Svetem pismu, a ne samo v njem. Drugi vatikanski koncil govori o »znamenjih časa« in o »avtonomiji zemeljskih stvarnosti«. Ko imamo opraviti z družbo, imamo pred očmi prav ti dve dejstvi: znamenja in njihovo avtonomnost. Povedano drugače, družbeno, socialno, tosvetno življenje ima svoje zakonitosti, ki jih raziskujejo družbene, humanistične in tudi naravoslovne vede. Teologija tako nujno vstopa v interdisciplinarni dialog in vidi svoj prispevek predvsem v tem, da na podlagi preteklih izkušenj človekovega življenja v družbi, ki ga je svetopisemski človek razumel v luči vere v enega Boga stvarnika, odrešenika in zveličarja, duhovno poglobi in etično osvetli položaj človeka v sodobni družbi. DNC ni normativna veda in to že nekaj časa ne želi biti. Poudarek na etični in moralni dimenziji izpostavi veliko bolj kot v preteklosti teološke uvide, ki so relevantni tudi za družbeno življenje, kjer pa se kristjan srečuje z različnimi svetovnonazorskimi in religioznimi prepričanji, zato je pomembno, kako se družba etično utemeljuje, s tem pa tudi racionalno. Teologija kot veda, ki proučuje

vprašanje Boga in človeka, ima moralne implikacije, ki jih lahko preverjamo vizavi občečloveških družbenih spoznanj in na ta način ostajamo v odprtem dialogu s celotnim človeštvom. Vsaka družba pa na lasten racionalen ali tudi iracionalen način utemeljuje svoje temelje, ki so ali niso sprejemljivi z vidika evangelija.

2 Družbenopolitični aktivizem v Sloveniji v 20. stoletju

2.1 Janez Evangelist Krek – oče slovenske krščanskosocialne politike

Kar sta za politični katolicizem v Avstriji predstavljala moralni teolog Franz M. Schindler in teolog Ignaz Seipel, za nastanek in razvoj krščanskosocialne stranke ali za nemško socialno misel in prakso škof Wilhelm E. Ketteler in v Avstriji Karl von Vogelsang, je za slovenske razmere predstavljal Janez Evangelist Krek.

Dr. Janez Evangelist Krek je oče slovenske socialne misli in dela. Rodil se je 27. novembra 1865 pri Sv. Gregorju na Dolenjskem. Krek je bil glavni nosilec krščanskosocialnih idej in glavni organizator kmečkega in delavskega krščansko socialnega gibanja na Slovenskem.

Bil je neumoren in vztrajen organizator, ljudski govornik, človek širokih konceptov, poln simpatij in ljubezni do malega človeka, njegovega trpljenja in njegovih potreb. [...] Vsa nesreča in zlo med ljudmi izvira iz kapitalizma, v katerem je zaradi napačne svobode izginila krščanska ljubezen in pravičnost ter je prevladal egoizem. [...] Eni imajo vse, drugi nič. To pa je krivično. [...] Rešitev iz kapitalizma je [...] videl v organizaciji po stanovih (kmečke, obrtniške, delavske organizacije), v skupnem delovanju »kmečkega, obrtnega in delavskega stanu« in v združništvu »kot sredstvu za podružbljanje proizvodjalnih sredstev«. Zasebno lastnino je sicer imel za naravno [...] in je pri tem trdil, da ni nujno, da bi morale biti vse v zasebni lastnini, niti ne, da bi moral imeti vsakdo zasebno lastnino. [...] Po krščanskih naukih, je trdil, »nobena stvar ni tako posameznega človeka, da ne bi bila hkrati vseh; celo človeštvo ima pravico do vsega, nihče ne sme tako rabiti svoje stvari, da bi s tem škodoval

drugim«. [...] Krek je videl »edino pomoč bolnemu človeku« le v krščanstvu, zato je zavračal marksizem in socialno demokracijo zaradi njenega materializma. [...] Popolnoma je zanikal in odklanjal razredni boj, odklanjal boj delavskega razreda za oblast, češ da je razredni boj nenaraven, naravna pa je sloga med razredi na temelju krščanske ljubezni in pravičnosti. (Sluga 1979, 562–565)

Težišče svojega delovanja je Krek videl na podeželju. Z zadružništvom je hotel kmeta osamosvojiti in ga rešiti iz objema kapitalizma, ki ga je uničeval. Da bi kmet dobil ugoden kredit in se s tem iztrgal iz rok vaških oderuhov in buržoazije, s tem pa bi omogočil naprednejši način obdelave in se kot proizvajalec in potrošnik osvobodil izkoriščanja, je Krek od 1894 naprej ustanavljal posojilnice in hranilnice – t. i. rajfajznovke, ki jih je kasneje na Kranjskem združil v Zvezo kranjskih hranilnic, dalje kmetijske, strojne, živinorejske, mlekarske in nabavno-prodajne zadruga. S tem je sprožil široko dejavnost samopomoči med kmeti, ki so bili ogroženi zaradi kapitalističnega razvoja, s tem pa tudi novo dobo razvoja slovenskega zadružništva. Vse zadruga je kasneje povezal v Gospodarsko zvezo, ki se je leta 1903 razdelila v Zadružno zvezo in v Gospodarsko zvezo. Slednja je bila dejansko osrednja zadruga, ki je zalagala vse v Zadružni zvezi organizirane zadruga in od njih kupovala proizvode. Do 1910 je bilo v teh osrednjih ustanovah združenih že okrog 560 zadrug iz vseh slovenskih dežel. Za vzgojo zadružnih delavcev so na Krekovo pobudo v Ljubljani ustanovili zadružno šolo, ki je bila ena prvih v Evropi.

Med delavstvom je Krek začel svoje politično delo l. 1894, v času živahnega delovanja socialne demokracije. Ustanavljal je politična in izobraževalna društva ter začel izdajati list Glasnik (1894–1899) z geslom »Krščanski delavci, združite se!« [...] Naslednje leto je na prvem shodu delegatov društev Krek izdelal Socialni načrt slovenskih delovnih stanov, program krščansko socialnega gibanja, ki je dobivalo značaj samostojnega političnega gibanja. V njem je Krek orisal program socialne reforme, ki je temeljila na solidarnosti družbenih razredov v nasprotju z razrednim bojem. (Sluga 1979, 565)

Po zaslugi J. E. Kreka je samo med letoma 1892 in 1905 nastalo 481 hranilnic in posojilnic. Te so predstavljale osnovo za nastajanje kulturnih

in političnih slovenskih organizacij. V času, ko je v monarhiji predsednikoval Eduard Taaffe (1879–1893), se je zmanjšal germanizacijski pritisk na slovenske dežele, kar je omogočalo določen kulturnopolitični razvoj in nastavljanje slovenskih županov in deželnih glavarjev. Razvila se je slovenska publicistika, ki je bila razdeljena med liberalce in klerikalce. Posebno vlogo je pri tej delitvi duhov odigrala revija Rimski katolik, ki jo je urejal primorski bogoslovni profesor in kasneje škof na otoku Krku Anton Mahnič (1850–1920), izrazit predstavnik neosholastične teološke misli na Slovenskem. Po eni strani je bil Mahnič glasnik novega, družbeno angažiranega katolicizma pod vplivom papeža Leona XIII., po drugi strani pa je z napačnim razumevanjem dogme o papeževi nezmotljivosti močno vplival na dobesedno razumevanje papeških dokumentov v svetnih zadevah. Še posebej problematično se je to pokazalo na področju estetike. Na strani liberalnega tabora pa sta odigrala pomembno vlogo politik Ivan Hribar (1851–1941) in pisatelj ter politik Ivan Tavčar (1851–1923) (Granda 2008, 215–233).

Krek se je zavedal, da je duhovni in gmotni napredek naroda odvisen predvsem od sposobnosti, da se organizira. Kamor je prišel, so nastale pod njegovim vplivom številne kulturne, gospodarske, politične in izobraževalne organizacije. Ko je bil na Dunaju v Avguštinaju, se je srečal s tamkajšnjim krščanskosocialnim gibanjem pod Vogelsangovim vodstvom, kar mu je omogočilo, da si je pripravil načrt za prihodnjo gospodarsko, politično in izobraževalno organizacijo Slovencev. Prva organizacija te vrste je Slovensko katoliško delavsko društvo, ustanovljeno leta 1894, ki se je širilo v takratne industrijske centre. Društvo je na prvem shodu delavskih zaupnikov 13. oktobra 1895 sprejelo Socialni načrt slovenskih delovnih stanov, ki ga je Krek objavil v svoji knjigi *Črne bukve kmečkega stanu*. V tem načrtu se zahteva splošna in enaka volilna pravica, za katero se je Krek zavzel kot prvi duhovnik v monarhiji.

Društvu delavcev je sledilo Katoliško društvo za delavke, Delavsko konsumno društvo, Slovensko delavsko stavbno društvo, ki je pod Krekovim vodstvom zgradilo 103 delavske hiše. Ker je delavsko društvo veljalo za politično, je Krek ustanovil za mlade Poučno-zabavno društvo, ki velja za prvo slovensko katoliško izobraževalno društvo. Posamezna delavska društva so se združila leta 1897 v Slovensko krščansko-socialno delavsko zvezo. Ta se je kmalu spremenila v centralo nepolitičnih izobraževalnih društev

kot Slovenska krščansko-socialna zveza. Delavsko organizacijo je Krek kasneje dopolnil z ustanovitvijo Jugoslovanske strokovne zveze.

Hkrati je Krek organiziral tudi kmečko prebivalstvo. Leta 1895 se je v Ljubljani ustanovila Zveza kranjskih posojilnic. Leta 1898 se je ustanovila Gospodarska zveza, ki je postala centrala vsega katoliškega združništva na Kranjskem, Krek pa je bil njen vodja od leta 1902 naprej.

Za vodenje zadrug je Krek 1908 leta v Ljubljani ustanovil Zadružno šolo, ki je bila prva te vrste šol v Avstriji in za darmstatsko druga v Evropi. Njegova zasluga je tudi ustanovitev Slovenske trgovske šole (1908), Gospodarske šole (1913), gospodinjske šole pri uršulinkah v Ljubljani in uvedba gospodinjskih tečajev po deželi.

Krek je bil politično dejaven kot državni poslanec na Dunaju v mandatu 1897–1900 in od 1907 do smrti (1917). Bil je član proračunskega, obrtnega in socialnopolitičnega odseka. Sodobnik Šuklje je o Kreku izrekel laskavo oceno: »Smelo trdim, da med mnogimi talenti, ki jih je takrat še imela avstrijska poslanska zbornica, ne najdem, izvzemši vodjo avstrijske socialne demokracije dr. Viktorja Adlerja in zgodovinsko prikazen Tomaža Masaryka, nikogar, ki bi ga mogel postaviti v isto vrsto s Krekom!« (Gašparič 2018, 123)

Po volitvah leta 1907 v državni zbor – na podlagi splošne in enake volilne pravice – je imel Krek 5. julija 1907 govor, v katerem je zagovarjal demokratizacijo celotnega javnega življenja.

5. jul. 1907 je obširno razpravljal o splošni volivni pravici za dež. zборе. Vsebina govora bi se dala kratko označiti v stavkih: Demokratizirajmo vse javno življenje! Demokracija bo zbudila speče upravne talente med ljudstvom, jih pritegnila k delu za splošni blagor (= k politiki) in tako pomnožila gmotno in duševno blagostanje narodovo. Če se hočemo sami vladati, moramo vzgojiti dovolj ljudi, ki bodo znali delati pri samoupravah. Naravna posledica razvitega demokratizma mora biti parlamentarizacija vlade, tako da bo vlada res samo izvršilni odbor parlamenta. V narodnem oziru bo privedla demokracija do tega, da se bo upravljal

vsak narod po možeh iz svoje srede v najnižjih in najvišjih službah.
(Dolenec 2013)

Novembra 1907 leta je bil na Dunaju katoliški shod, na katerem je Karl Lueger zahteval rekristjanizacijo vseučilišč, češ da so ta gnezdo brezverstva in revolucionarnih teorij. Nato je v parlamentu Masaryk sprožil razpravo o svobodi znanosti (3.–5. dec. 1907), ki se je je udeležil tudi Krek tako, da je odprl vprašanje ločitve cerkve in države. V slovenskih teoloških krogih je sprožil burno debato na to temo. (Gašparič 2018, 123–124)

Njegovo delo je tudi majniška deklaracija z dne 30. maja 1917, ki je zahtevala združitev južnoslovanskih narodov pod monarhijo (Bister 1992, 176; Janežič in Juhant 1998, 106). V zadnjih mesecih svojega življenja se je kot parlamentarec udeleževal zlasti v odseku za preskrbo beguncev (Kolar 1998, 117–130). Koliko je storil Krek za begunce, je med drugim razvidno tudi iz tega, da so begunci iz vseh krajev Primorske sklenili, da bodo po vrnitvi domov vsi kraji Kreka imenovali za častnega občana (Marušič 1998, 108–116).

Krek je bil od leta 1901 do smrti član Kranjskega deželnega zbora. V njem je deloval kot predstavnik Slovenske ljudske stranke, ki je bila ustanovljena leta 1905 s preimenovanjem iz Katoliške narodne stranke. Kot predsednik Slovenske ljudske stranke (1908–14) je zahteval jezikovno in upravno avtonomijo. Njegov politični program pa je bil jasno izražen ob aneksiji Bosne in Hercegovine k monarhiji, ko je dejal: »Deželni zbor pozdravlja aneksijo Bosne in Hercegovine v trdni nadeji, da je s tem izvršen prvi korak k združenju vseh južnih Slovanov naše monarhije v državnopravno samostojen organizem pod žezlom habsburške dinastije.«

Uspehov ni pričakoval preko noči, ampak od vztrajnega, poštenega dela, kajti »v politiki je prva stvar potrpežljivost« (v govoru dne 9. okt. 1913).
(Dolenec 2013)

Ob Krekovem gigantskem delu je treba omeniti katoliške shode, ki jih zgodovinar Stane Granda na prelomu med 19. in 20. stoletjem vidi kot ključne promotorje družbenega nauka Cerkve.

Za slovensko katoliško politično gibanje je bil izjemno pomemben po vseavstrijskem zgledu organiziran I. slovenski katoliški shod, ki so mu do prve svetovne vojne sledili še trije, po njej pa eden. Na teh politično-verskih manifestacijah je bil osrednja oseba ljubljanski škof dr. Anton Bonaventura Jeglič (1850–1937). Na njih so predstavili krščanski socialni nauk za vse družbene plasti ali stanove in na podlagi papeške enciklike *Rerum novarum* iz leta 1891 zavzeli načelna stališča do vseh družbenih in zlasti kulturnih vprašanj. (2008, 234)

2.2 Kritično ovrednotenje Krekove misli

Krekova smrt leta 1917 in vse obletnice, ki so sledile, so ponujale vedno nove možnosti in priložnosti, da pogledamo na tega nesporno pomembnega protagonista slovenskega narodnega, socialnega in političnega ter duhovnega življenja na nov in z vsakokratno razdaljo podkrepjen način. O Krekovih zaslugah za reševanje kmečkega in delavskega vprašanja v času nastajanja industrijske družbe ni treba dvomiti ali jih dokazovati (Lukan 1992, 7–17). Krek je razumel prelomno obdobje, ki ga je doživljal takratni slovenski človek, po eni strani kot ogroženost agrarne kulture in po drugi strani kot novost t. i. delavskega vprašanja ter z njim povezano industrializacijo, novo urbanizacijo in novo družbeno strukturiranje. V navzkrižju različnih ideologij, ki so ponujale vsaka svojo parcialno rešitev – liberalni kapitalizem v navezi s tujimi lastniki predvsem z idejo profita in izkoriščanja delovne sile; marksistični materializem z idejo razrednega boja in odpravo zasebne lastnine ter njenim podržavljanjem – se je Krek za razliko od obeh močno oprl na tradicionalni neosholastični cerkveni nauk, ki je področje družbenega življenja postavljal v kontekst naravno-pravne tradicije, tomističnega izvora, viden kot razodeti nauk Cerkve, za katerim stoji nesporna avtoriteta papežev. Z zgodovinsko razdaljo je prav, da kritično pogledamo na te Krekove predpostavke in na njihov kasnejši razvoj ter aktualno stanje.

O Krekovi vlogi pri reševanju slovenskega nacionalnega vprašanja v takratni avstro-ogrski monarhiji so in bodo veliko povedali zgodovinarji. Tu so mnenja lahko različna. Tako Ruda Jurčec že leta 1935 kakor France Bučar v svoji knjigi *Rojstvo države* problematizirata enačenje slovenstva s katolištvom (Bučar 2007, 66). Krek je v svojem času brez dvoma doživljal

navzkrižno situacijo, ko je po eni strani habsburška dediščina v avstrijski monarhiji katolištvu zagotavljala stabilnost in privilegij, medtem pa je bila na drugi strani velikonemška ideologija v tesni spregi s kapitalom in liberalnimi idejami, zoper katere se je Krek ves čas boril. Iskanje izhoda iz te situacije je imelo več možnosti. Eden najboljših poznavalcev zgodovine Slovenske ljudske stranke (SLS), Srb dr. Momčilo Zečević, je reševanje slovenskega nacionalnega vprašanja do leta 1917 pri SLS videl v naslednjih točkah: »1. načelno zavračanje revolucionarne rešitve jugoslovanskega vprašanja; 2. opiranje na Avstrijo in njene državne okvire; 3. hrvatsko državno pravo za temelj zedinjenja Slovencev in Hrvatov; 4. oblikovanje avtonomne jugoslovanske države na trialistični osnovi ob pomoči habsburškega žezla in pod njegovo vladavino.« (1977, 22–23) Te točke lahko razberemo tudi iz Krekovega govora 17. maja 1914 na zborovanju v Šmihelu pri Pliberku.

Krek je videl v avstro-ogrskem okviru rešitev slovenskega nacionalnega vprašanja, videl ga je tudi v združevanju s Hrvati in drugimi južnimi Slovani izven monarhije, vendar se ob tem postavi vprašanje, kakšno pojmovanje države in pravnega reda ter s tem ustave kot njenega družbenega temelja lahko prepoznamo pri Kreku in ali je to pojmovanje ustrezalo takratnim in kasnejšim pogledom in razvoju na področju družboslovja.

Tretji vidik, ki ga želimo izpostaviti, pa je vprašanje Krekovega razumevanja odnosa med Cerkvijo in državo. V njegovem času se je to razmerje začelo spreminjati. Po francoski revoluciji in z uvedbo stroge ločitve Cerkve in države v Franciji po letu 1905 se je sprožil popolnoma nov proces razumevanja tega odnosa, ki vse do našega časa buri duhove, in še vedno ni doseženo soglasje, ki bi omogočalo pravno urejeno, mirno in avtonomno sobivanje pluralnih svetovnih nazorov v kontekstu demokratične družbe, njene kulture in institucionalne neodvisnosti ter medsebojnega sodelovanja in odprtega dialoga, kot to določa Lizbonska pogodba.

3 Družbeni torzo Andreja Gosarja in razdalja do Edvarda Kocbeka

Drugi pomemben teoretik DNC na Slovenskem je bil Andrej Gosar. Gosarjev življenjski lok se pne od začetkov družbenega nauka Cerkve (*Rerum novarum*, 1891), ko je bil star štiri leta, do leta 1970, ko je umrl pri častitljivih 83 letih in še doživel izid okrožnice *Populorum progressio* (1967). V osemdesetih letih njegovega življenja je prišlo do paradigmatičnih sprememb v družbenem nauku Cerkve. Bartolomeo Sorge razdeli ta čas na obdobje katoliške ideologije (1891–1931), na obdobje novega krščanstva (1931–1958) in na obdobje dialoga (1958–1978). Gosar je aktiven predvsem v prvem obdobju, saj po drugi svetovni vojni živi od javnosti odmaknjeno življenje in tudi njegovo publicistično delo zamre.

V naši razpravi nas zanima, na kakšnih predpostavkah je Gosar gradil svoj sistem novega družbenega reda, zato se bomo osredotočili na t. i. modroslovni del njegovega prvega dela monografije *Za nov družbeni red*. Vprašanja, ki se postavljajo, gredo v smeri virov, na katerih Gosar utemeljuje svojo teorijo, in metode, ki jo uporabi za svoj po obsegu izjemen projekt. Na podlagi tega želimo iskati odgovor na vprašanje, ali nam ima Gosarjevo teoretično delo še kaj povedati in ali lahko pri njem iščemo navdih za sedanjost.

Kritična presoja Gosarjeve dediščine nam lahko odgovori na vprašanje, ali je bil Andrej Gosar družbeni vizionar, teoretik, ki je po krivici zamolčan, ali pa sta ga dinamičnost novega časa in povojna izolacija – tako zanj osebno kot za njegovo družino – tako razočarala, da ni videl več pomena in smisla za nadaljevanje svojih poskusov, kako povezati družbeni nauk Cerkve in druge discipline, ki odločilno vplivajo na družbeni razvoj.

Andrej Gosar je prej kot uradni DNC prevzel idejo moderne misli in človeka kot svobodnega, družbenega in presežnega bitja. Jasno je videl, da krščanstvo nima vseh odgovorov na družbena vprašanja, zato je treba družbene reforme graditi na socioloških in gospodarskih spoznanjih. Nobenega dvoma ni, da je nasprotoval slehernim prevratniškim idejam družbenih sprememb in je zagovarjal evolutivno pot. S svojim teoretičnim delom *Za nov družbeni red* je ostal na pol poti med krščansko ideologijo kot družbenim redom t. i. tretje poti in krščanstvom kot soljo zemlje

in kvasom sveta. Verjetno sta ga na teoretični ravni k temu prisilili dve stvari: stališče cerkvenega učiteljstva o družbenih vprašanjih, ki so se v tistem času interpretirala v ključu nezmotljivega nauka, in vsesplošna ideja o drugačnem družbenem redu kot sistemu, ki potrebuje ideologijo. Uvidel je avtonomijo zemeljskih stvarnosti, ni pa uvidel, da nastajajoče nazorsko pluralne družbe ni mogoče več utemeljevati na krščanstvu kot skupni duhovni in religiozni platformi.

Če je Gosar po eni strani izdelal svoj družbeni sistem, pa ga dejansko ni skušal uveljavljati kot ideologijo. V tem smislu sta si bila s Kocbekom različna. Kocbek ni nikoli imel ambicije, da bi izdelal svojo družbeno ideologijo, kar pa ne pomeni, da ni deloval in se odločal veliko bolj ideološko kot Gosar. Gosar je nekakšen družbeni torzo, ostal je vmes med vsemi ideološkimi križišči svojega časa. Nobene pomembne družbene skupine mu ni uspelo pridobiti na svojo stran, posledično pa je to pomenilo osamo. Če je Gosar na ravni teorije izdelal tudi svojo ideologijo, pa na ravni življenjske prakse svoje teorije ni skušal uveljaviti s pomočjo političnih sredstev ali celo s pomočjo državnih institucij. Kot vemo iz njegovega življenja, tudi časa druge svetovne vojne in revolucije ter v njej OF ni prepoznal kot priložnost za družbene spremembe. Tudi v tem oziru je drugačen kot Kocbek, ki prav v OF vidi »sanjsko« družbeno možnost in priložnost.

Gosar se je tudi dobro zavedal, da družbe ni mogoče spreminjati, izboljšati in delati za skupno blaginjo brez upoštevanja realnega družbenega stanja, socioloških in gospodarskih zakonitosti. V tem smislu mu je uradna doktrina katoliška Cerkve sledila šele po drugem vatikanskem koncilu z *Gaudium et spes*. Kljub svoji daljnovidnosti pa ostaja ujet v naravno-pravne in načelne predpostavke DNC, ki so se legitimirali z razodetjem, čeprav ni nujno, da bi jih videli v njihovi nadčasovni in presežni dimenziji. Vprašanje odnosa med razodetjem in umnim človeškim spoznanjem na področju družbene misli tako ostane nerešeno ne glede na dejstvo, da Gosar dejansko uvaja avtonomijo zemeljskih stvarnosti, kot je to kasneje poimenoval drugi vatikanski koncil. Gosar ostane na sredi poti med katoliško ideologijo in novim krščanstvom, ki ni imelo več ambicije v pokristjanjenju družbenega reda, ampak v evangelizaciji, ki do vsake družbene oblike ohranja eshatološko distanco in preroško kritičnost.

4 Blokada in razvoj DNC po drugi svetovni vojni

Na praktično politični ravni se je družbeni nauk Cerkve pred drugo svetovno vojno uresničeval po eni strani v okviru Slovenske ljudske stranke, ki je bila pod nespornim vodstvom duhovnika dr. Antona Korošca,¹ na drugi strani pa med mlajšo generacijo pod vodstvom književnika in romanista Edvarda Kocbeka, ki se je navdihovala pri francoskem eksistencializmu in personalizmu ter je med drugo svetovno vojno praktično operativno sodelovala s komunisti v okviru OF. To sodelovanje se je končalo s tragičnimi posledicami za mnoge dobromisleče kristjane, ki so se med vojno borili proti okupacijskim silam, ne da bi vedeli, da so instrumentalizirani za izvajanje komunistične revolucije. Komunistično nasilje v začetku vojne, ko sta bila Hitler in Stalin še zaveznika, je povzročilo več stotin likvidacij pomembnih političnih osebnosti na Slovenskem. Naj omenimo samo profesorja na Teološki fakulteti Lamberta Ehrlicha² in bana Natlačena. Med vojno je prišlo do polarizacije med kristjani, ki so šli za Kocbekom v sodelovanje s komunisti, in kristjani, ki so se uprli komunističnemu nasilju in ustanovili svoje obrambne enote. Po vojni so komunisti izvensodno pobili več kot deset tisoč svojih rojakov. Danes se na teritoriju Slovenije odkrivajo množični grobovi. Evidentiranih je več kot 700 grobišč.

Komunistična revolucija je preprečila nadaljnji razvoj družbenega nauka Cerkve v Sloveniji. V emigraciji je to bogato dediščino nadaljeval dr. Marko Kremžar, ki je z družbenim naukom Cerkve uspešno povezal sodobne ekonomske teorije. Kremžar je tudi bil zadnji predsednik Slovenske ljudske stranke v zdomstvu. Kot ekonomist v eni od največjih tovarn papirja v Južni Ameriki je v svojih spisih dokazoval, da je ekonomija združljiva z moralnimi usmeritvami družbenega nauka Cerkve. Med pomembnimi deli z družbeno vsebino naj omenimo *Obris družbene preosnove*, *Stebri vzajemnosti*, *Pogled naprej* in *Pot iz socializma* ter *Prevrat in spreobrnjenje*. Kremžar je morda tisti avtor, ki najbolj verodostojno nadaljuje Gosarjevo teoretično pot.

---

1 Za več o delu in življenju gl. Rahten 2022; Kolar 2022, 167–189.

2 Leta 2022 je izšla obsežna monografija o Lambertu Ehrlichu, preroku slovenskega naroda, izpod peresa dr. Janeza Juhanta.

V matični domovini je bila v času po drugi svetovni vojni pa vse do devetdesetih let 20. stoletja katoliška družbena misel tako rekoč prepovedana. Prvi, ki tega molka ni spoštoval, je bil duhovnik, filozof in teolog Franček Križnik (1944–1980), ki je skupaj z nekaterimi drugimi teologi in filozofi argumentirano in odločno kritiziral Titov komunistični režim – za razliko od pomožnega škofa in profesorja dogmatične teologije Vekoslava Grmiča, ki je v osemdesetih letih 20. stoletja razvijal »teologijo samoupravljanja«. Zgledoval se je po teologiji osvoboditve in skušal teološko legitimirati teorijo samoupravnega socializma, ki jo je razvil Titov ideolog, Slovenec po rodu, Edvard Kardelj v sedemdesetih letih. Grmičev poskus je ostal torzo družbene misli na Slovenskem, ki je s koncem komunistične države izgubil vso verodostojnost. V času nastanka pa ga je zelo podpirala partijska nomenklatura, saj je tako videla način, kako sebe in svojo ideologijo ohranjati na oblasti in jo utrjevati v zavesti ljudi. Dejansko se je nadaljevala OF-politika, ki ji je podlegel Kocbek.

Teoretično in najbolj sistematično pa je vprašanje religije in marksističnega družbenega modela v komunistični Jugoslaviji raziskal Anton Stres v svoji disertaciji z naslovom *Jugoslovanski marksizem in religija* in podnaslovom *Razvoj povojne jugoslovanske marksistične teorije religije* (1979). Ne glede na vse nazorske razlike, na katere je Stres opozoril v svoji raziskavi, je to zaključil z mislijo, da namesto ukinjanja enega ali drugega nazora raje zagotovimo njun vzajemni obstoj. »Potem bi si namesto podreditve in postopne izključitve rajši prizadevali za enakopravno sodelovanje drugega z drugim ob odkritem in praktično prepričljivem prizadevanju obojestranske pravice do TRAJNEGA, ne pa samo začasnega, prehodnega obstoja.« (Stres 1979, 209)

Po letu 1990 se je katoliška družbena misel začela obnavljati in je doživela številne nove publikacije. Vprašanje razumevanja naravnega zakona kot temelja družbenega nauka Cerkev ni imelo kontroverznega pomena, saj je bilo po drugem vatikanskem koncilu jasno, da Cerkev spoštuje avtonomijo zemeljskih stvarnosti, da razlaga znamenja časa in da je zagovornica človekovih pravic, še posebej pravice do svobode veroizpovedi, ki je bila v postkomunistični državi posebej aktualna.

Po letu 1990 se je katoliška družbena misel začela obnavljati in je doživela številne nove publikacije. Poleg zbranih dokumentov DNC, ki sta jih zbrala

in izdala dr. Rafko Valenčič in dr. Janez Juhant, so v slovenskem jeziku dostopni tudi *Kompendij družbenega nauka Cerkve* ter prevodi vseh novejših okrožnic. Za slednje gre zahvala upokojenemu prof. dr. Rafku Valenčiču.

Družbeni nauk Cerkve se je v poosamosvojitvenem obdobju (od leta 1990 naprej) na praktični ravni uresničeval predvsem skozi pogajanja z državo o verski svobodi in položaju Cerkva oz. verskih skupnosti v novi, demokratični in pluralni državi. Z razvojem Karitasa in njegovih ter drugih podobnih socialnih ustanov, kot so komune za odvisnike od drog, varstvene ustanove za osebe s posebnimi potrebami, domovi za starejše in vzgojno-izobraževalne ustanove, predstavljajo novo navzočnost Cerkve v sodobni družbi. Za sodelavce Karitasa se je na Teološki fakulteti v akademskem letu 2015/16 začel izvajati enoletni program specializacije z elementi družbenega nauka Cerkve. Na teoretični ravni je nastalo več publikacij v razponu od strogo znanstvenih do strokovnih in poljudno strokovnih. Prvo pregledno delo družbenega nauka Cerkve je izšlo leta 1991 izpod peresa dr. Antona Stresa. Avtor pričujočega dela in dr. Stres sta skupaj organizirala izobraževanje laikov v okviru programa, imenovanega *Rerum novarum*, ki se je kasneje preimenoval v *Socialno akademijo* in še danes deluje kot civilno družbena izobraževalna institucija na tem področju.³

---

3 Stres je prav tako avtor pregledne politične filozofije *Svoboda in pravičnost* (1996). Upokojeni prof. filozofije na Teološki fakulteti dr. Janez Juhant je avtor več del s področja socialne filozofije: *Krekovo berilo* (1989); *Idejni spopad: Slovenci in moderna* (2009); *Idejni spopad 2: katoličani in revolucija* (2010). Leta 1995 je izšel žepni leksikon družbenih in socialnih pojmov družbenega nauka Cerkve, ki so ga napisali trije avtorji na avstrijskem Koroškem (dr. Edeltraud Buchberger, dr. Walter Suk in mag. Vinko Ošlak). Pravnik in nekdanji ustavni sodnik dr. Lovro Šturm je s sodelavci izdal knjigo *Sveto in svetno* (2004), v kateri obravnava pravne vidike verske svobode. V letih 2004–2007 je nastal *Leksikon krščanske etike* pod vodstvom avtorja tega članka, v katerem je deset daljših gesel s področja DNC. Strokovne in poljudne izdaje knjig istega avtorja so si sledile od leta 2002, ko so izšli komentarji v različnih slovenskih revijah in časopisih pod naslovom *Družbene presoje*. Leta 2005 je izšla knjiga *Cerkev sveta in prekleto*, ki obravnava umestitev Cerkve v sodobno slovensko družbo, istega leta razprave in komentarji pod naslovom *Smer – osvobodjena dežela* in leta 2012 knjiga predavanj in komentarjev *Veter v meglji*, leta 2017 pa razprave in komentarji pod naslovom *Slovenija brez Patrie in Zvonov*.

5 Laična in krščanska kultura

Vprašanje medkulturnega dialoga v demokratični in pluralni družbi na poseben način zadeva odnos med liberalno-laično in krščansko kulturo. Obe kulturi stojita pred podobnimi vprašanji sodobnega človeštva, npr. genski inženiring, mirovna prizadevanja, brezposelnost, nove oblike suženjstva in migracije, okolijska problematika itd. Za laično kulturo je razum absolutna kategorija oziroma je dogma laicizma. Za krščansko kulturo pa je razum od Boga ustvarjeni dar, ki je odprt za transcendenco. Za laično kulturo je zgodovina dogajanje, katere pomen določa človek. Zato tisto, kar presega razum in zgodovino, za laično kulturo ni pomembno niti zanimivo. Tako ne obstaja nobena absolutna resničnost, tudi človek ne, ne njegova vest, življenje in dostojanstvo. Svoboda torej ni nič drugega kakor zadovoljevati svoje želje, interese in potrebe z edino mejo, ki je svoboda drugega.

Za krščansko pojmovanje razuma pa je to božji dar, ki ima sposobnost odkrivanja tega, kar v stvarstvu obstaja, in s tem spoznava resnico, ki je presežna. Hkrati pa s svojim razumom človek ustvarjalno sodeluje pri ustvarjanju pogojev človeškega bivanja. Svoboda je sinonim za odgovornost v odnosu do etičnih norm, ki presegajo vest posameznikov. Zgodovina ni slučaj, ampak je podoba, ki jo Bog uresničuje v svoji previdnosti s pomočjo človeka in njegovega svobodnega ter inteligentnega sodelovanja. Zgodovina je res minljiva in spremenljiva, vendar obstajajo tudi absolutne in nespremenljive resnice, ki dajejo pomen in kontinuiteto spremenljivim dogodkom človeške zgodovine.

Ti dve različni gledanji na temeljna vprašanja našega življenja sta povzročili dolgo zgodovino konfliktov med obema kulturama. Na eni strani so kristjani z veliko zamudo razumeli, kaj pomeni spoštovanje človekove vesti in njegove svobode, kaj je toleranca in svoboda misli, vesti, govora, tiska, kaj je svoboda vseh veroizpovedi v odnosu do države in da nekatere druge vrednote laične kulture niso proti evangeliju. Na drugi strani pa predstavniki laične kulture večkrat uporabljajo znanost in svobodo v ideološke namene, da bi tako lahko zanikali religiozno resničnost.

Samo odprt dialog med znanostmi in teologijo lahko preseže ta konflikt. Seveda pa to ni niti lahko niti vse, kar stoji na poti obeh kultur. Ne smemo

pozabiti, da bo evangelij vedno naletel na odpor in nasprotovanje. *Gaudium et spes* v sklepu posebej poudarja, da je Cerkev zaradi svojega poslanstva poklicana k dialogu z vsemi. V mariborski stolnici je papež Janez Pavel II. kulturnikom med drugim dejal: »Sedanje ozračje tesnobe in nezaupanja v smisel življenja ter očitna zbežanost evropske kulture nam narekuje, da si ustvarimo nov pogled na razmerje med krščanstvom in kulturo, med vero in razumom. Obnovljeni dialog med kulturo in krščanstvom bo koristil obema, predvsem pa človeku, željnemu bolj pristnega in bolj polnega življenja.« (1996, 43)

Bartolomeo Sorge pa vidi možnosti za srečevanje med laično in krščansko kulturo na nekaterih konkretnih področjih, ki zadevajo sodobno človeštvo: potrebna je skupna presoja o človekovi telesnosti (področje medicine, genetike) brez zdrsa v materializem; skupno priznanje vloge razuma in njegove pomembnosti brez racionalizma; sprejetje pluralizma brez predpostavke agnosticizma in skepticizma; priznavanje laičnosti družbe brez laicizma in avtonomnosti zemeljskih stvarnosti brez zapadanja v znanstveni partikularizem (Sorge 2006, 124–126).

6 Civilizacija ljubezni

Sodobni predlog Cerkve, ki je teoretično obdelan v njenem družbenem nauku, predlaga kot svojo vizijo reševanja človeških vprašanj znotraj demokratične in pluralne družbe t. i. civilizacijo ljubezni. Ta predlog vidi kot priložnost, ki ni politični družbeni sistem, ampak jo sestavljajo principi, kriteriji presojanja in operativni usmerjevalci delovanja. Civilizacija ljubezni tako povzema celotno dediščino evangelija pod kulturno-etičnim vidikom. Predlog Cerkve zadeva vse vernike in vse tiste, ki vidijo sozvočje med človekovimi pravicami in načeli družbenega nauka Cerkve. Primarno versko poslanstvo Cerkve je ne odvezuje od družbene ponudbe in njene navzočnosti v družbi. Ta družbeni predlog Cerkve je navzoč na dva načina: po laikih predvsem na socialnem in političnem področju, po predstavnikih Cerkve in cerkvenega občestva pa na drugačen način v sodobni družbi, kot smo bili vajeni. Vernik je poklican, da v svojem življenju uresniči sintezo med vero in osebno zgodovino, med vero in kulturo, med vero in politiko, med vero in svojim poklicem, med vero in družino itd. Prav tako pa je naloga Cerkve, da je navzoča v svetu kot tista, ki živi sintezo med nebom

in zemljo, med kontemplacijo in akcijo, med zvestobo Bogu in zvestobo človeku, Besedo in življenjem, med evangelizacijo in prizadevanji za človeka, med ljubeznijo do Boga in do najbolj ubogih.

Civilizacija ljubezni naj bi tako ustvarjala kulturo, ki je navdihnjena od krščanstva. Gre za novi način družbene navzočnosti Cerkev in laikov v tem prehodnem obdobju zgodovine. Če se prizna kulturna, moralna in duhovna kriza sodobnega človeka, je dolžnost Cerkev, da svojo navzočnost zastavi tam, kjer ta kriza obstaja. To pomeni, da je naloga Cerkev predvsem v prizadevanju za verske in etične vrednote. Pobuda za takšno ali drugačno navzočnost Cerkev v družbi bi morala prihajati od vernikov, in ne od hierarhije. Predvsem pa je na podlagi stališč cerkvenega učiteljstva samega jasno, da je družbeni prostor Cerkev na področju politične kulture, ne pa politične prakse. K temu pa spadajo vse dejavnosti socialnega pomena, prostovoljno delo in tista področja, ki so kulturno in versko motivirana v sferi civilne družbe, ne pa s strani političnih strank ali državnih ustanov. V tem smislu Cerkev vstopa v politično življenje in jo tudi politika zanima oziroma jo mora zanimati, saj je tudi ona eden od pomembnih dejavnikov za oblikovanje politične kulture.

Njeno mesto pa ni in ne more biti v politični praksi, ki sledi politični kulturi. Politična praksa v strankarskem življenju je stvar laikov, ki organizirajo in ustanavljajo politično življenje in delujejo po lastni strategiji za doseg legitimnih ciljev. Politično delovanje s pozicije civilne družbe omogoča tako vernikom kot vodstvu Cerkev, da se kritično opredeljujejo do tiste politične prakse, ki jih tako ali drugače tudi zadeva. Škofje in duhovniki so poklicani, da skrbijo za edinost v Kristusu, zato je prav, da so na distanci do političnih strank in njihovih ideologij. Hkrati pa jih to ne odvezuje od moralnega presojanja političnih programov in politične prakse. Politika zadeva naše skupno življenje, ki se ureja po takih in drugačnih kriterijih. V to življenje spada tudi človekova presežna, religiozna narava, ki mora imeti jasno opredeljeno svoje javno mesto. Cerkev so po svojem vodstvu varuhi vere v javnosti. V to pristojnost spada tudi skrb za svobodno versko delovanje na področju sociale, vzgoje, izobrazbe, kulture, kar pa potrebuje tudi določene materialne pogoje.

Zakaj Cerkev tudi spodbuja vernike, da se politično angažirajo? V *Posinodalni apostolski spodbudi o krščanskih laikih* papež eksplicitno

poziva kristjane, da aktivno stopijo na politično polje kljub nevarnosti zlorabe ali biti zlorabljeni.⁴ Prvi razlog, zakaj Cerkev spodbuja vernike k političnemu delovanju, je, da Cerkev z verniki in vsemi ljudmi doživlja radosti in stiske vsakdanjega življenja. Te pa so vedno usodno povezane z vprašanjem človekove presežnosti, s tem pa vere in smisla življenja. Da smo priča določeni duhovni in moralni krizi sodobnega sveta, je dejstvo. In Cerkev naj bi se temu izogibala ali pa se delala, kot da ni problemov, ki jih je treba reševati. Tako lahko govorimo najprej o antropoloških in zatem o zgodovinskih razlogih za politično angažiranje kristjanov.

Druga vrsta razlogov pa je teološke narave, saj je sodelovanje za bolj človeško družbo sestavni del njenega verskega poslanstva, njenega misijonskega poslanstva. Sorge tako govori o socialno politični izbiri Cerkve in o religiozni izbiri. Prva pomeni navzočnost Cerkve preko vernikov na vseh ravneh družbe, druga pa pomeni njeno notranje občestveno življenje. Ti dve izbiri pa se dopolnjujeta in ne predstavljata kakršnekoli alternative. Vsaka evangelizacija vpliva na humanizacijo in vsaka humanizacija ima posledice za evangelizacijo. Evangelizacija ni samo v eksplicitnem oznanjevanju odrešenjskega sporočila. Hkrati ko evangelij razsvetljuje vest in zavest ljudi, sporoča ljudem sredstva in moč, ki izhajajo iz etično-religiozne narave in ki usmerjajo časovne odločitve v kulturi, socialni, ekonomiji in politiki. S tem pa je dan doprinos za bolj človeško življenje in pravičnejšo družbo. Božja beseda se inkulturira v vrednote, v mišljenje, v govorico, v držo vsakega posameznika in ljudstva. Svobodno sprejeta Beseda lahko tako vpliva na institucije družbe in države preko političnega posredovanja. Politično delovanje je tudi z vidika koncila razumljeno kot najvišja oblika ljubezni, saj je za kristjana to področje služenja skupnemu dobremu (GS 75) (Sorge 2006, 100–102).

---

4 »Za krščansko navdihnjenje častnega reda v že izrečenem smislu služenja osebi in družbi se krščanski laiki dejansko ne morejo odreči udeležbi v 'politiki', torej mnogovrstnim oblikam gospodarskega, družbenega, pravnega, administrativnega in kulturnega delovanja, namenjenega organskemu in institucionaliziranemu doseganju skupnega dobrega. Sinodalni očetje so ponovno zatrdili, da imajo vsi in vsak posebej pravico in dolžnost soudeležbe v politiki, v vsej različnosti in dopolnjevanju oblik, ravnih, dolžnosti in odgovornosti. Očitki stremušva, malikovanja oblasti, sebičnosti in korupcije, ki so jih neredko deležni oblastniki, poslanci v parlamentu, vladajoči razredi, politične stranke, kakor tudi razširjeno mnenje, da je nujno moralno nevarna, niti najmanj ne opravičujejo kristjanov, da bi skeptično zavračali javno delovanje.« (PASOKL, 42)

S to svojo vizijo Cerkev vstopa v sodobni svet, ki ga vsaj v zahodni družbi, katere del je tudi slovenska družba, močno zaznamuje sekularizacija (Štuhec 2012, 55–70). Slednja pa predstavlja poseben pastoralni izziv, ki v veliki meri postavlja pod vprašaj skozi stoletja nastale in utečene prakse cerkvenega delovanja in struktur. Papež Frančišek pogosto opozarja, da je treba določene tradicionalne oblike navzočnosti cerkve v svetu opustiti in jih na ustvarjalni način nadomestiti.

Glede tega je zelo zanimiv in aktualen poudarek češkega duhovnika Halíka pri izobraževanju novih škofov v Rimu jeseni 2022. V svoji zadnji, 32. točki je dejal:

Prihodnost Cerkve je v veliki meri odvisna od njene sposobnosti komuniciranja s to skupino »neopredeljenih«, zlasti z iskalci duhovnosti. Formacija kandidatov za duhovniške in druge pastoralne službe v Cerkvi je še vedno osredotočena predvsem na skrb za farane (tradicionalne vernike) oziroma na poslanstvo, da bi naraščalo število vernikov. Komuniciranje z »neopredeljenimi« pa zahteva povsem drugačen pristop. Avantgarda na tem področju je tako imenovana »kategorialna pastoral« – bolnišnični kaplani, vojaški kaplani, zaporniški kaplani. V teh ustanovah so »za vse«. Njihova služba je duhovno spremljanje. Temelji na prepričanju, da ima življenje vsakega duhovno razsežnost, iskanje smisla. Iskanje smisla svojega življenja ali določene življenjske situacije je še posebej pomembno v t. i. mejnih situacijah. Toda ali ne živimo danes vsi v »mejnih situaciji«, v situaciji globoke spremembe? (Halík 2022)

Med kategorialno pastoralo lahko in moramo uvrstiti vse oblike pastore na področju vzgoje in izobraževanja, od vrtcev do univerz. Prav tako pa bi morali nameniti posebno pozornost vsem oblikam kulturnega delovanja, saj je evangelizacija vedno tudi inkulturacija.

Kratice

DCE	Benedikt XVI. 2006 [<i>Deus caritas est</i>]
DNC	Družbeni nauk Cerkve
KDNC	<i>Kompendij družbenega nauka Cerkve</i> 2007
KKC	<i>Katekizem katoliške Cerkve</i> 1993
LC	Janez Pavel II. 1986 [<i>Libertas conscientia</i>]
MM	Janez XXIII. 1994 [<i>Mater et magistra</i>]
OA	Pavel VI. 1994a [<i>Octogesima adveniens</i>]
PASOKL	Janez Pavel II. 1989 [<i>Posinodalna apostolska spodbuda o krščanskih laikih</i>]
PP	Pavel VI. 1994b [<i>Populorum progressio</i>]
RN	Leon XIII. 1994 [<i>Rerum novarum</i>]
SRS	Janez Pavel II. 1994 [<i>Sollicitudo rei socialis</i>]

Reference

Cerkveni dokumenti

- Benedikt XVI.** 2006. *Deus caritas est* [Bog je ljubezen]. Ljubljana: Družina.
- Janez Pavel II.** 1986. *Libertas conscientia* [Navodilo o krščanski svobodi in osvoboditvi]. Ljubljana: Slovenske rimskokatoliške škofije.
- . 1989. *Posinodalna apostolska spodbuda o krščanskih laikih*. Ljubljana: Slovenske rimskokatoliške škofije.
- . 1994. *Sollicitudo rei socialis* [O skrbi za socialno vprašanje]. Celje: Mohorjeva družba.
- . 1996. *Govori v Sloveniji*. Cerkveni dokumenti 64. Ljubljana: Družina.
- Janez XXIII.** 1994. *Mater et magistra* [Mati in učiteljica]. Celje: Mohorjeva družba.
- Katekizem Katoliške cerkve.** 1993. Ljubljana: Slovenska škofovska konferenca
- Kompendij družbenega nauka Cerkve.** 2007. Ljubljana: Družina.
- Kongregacija za nauk vere.** 2003. *Doktrinalno navodilo o nekaterih vprašanjih, ki zadevajo udejstvovanje in vedenje katolčanov v političnem življenju*. Ljubljana: Družina.
- Leon XIII.** 1994. *Rerum novarum* [Nove stvari]. Celje: Mohorjeva družba.
- Pavel VI.** 1994a. *Octogesima adveniens* [Ob osemdesetletnici]. Celje: Mohorjeva družba.
- . 1994b. *Populorum progressio* [O delu za razvoj narodov]. Celje: Mohorjeva družba.

Sekundarni viri

- Bister, J. Feliks.** 1992. *Anton Korošec, državno zborski poslanec na Dunaju*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Bučar, France.** 1997. Javna tribuna o ustavnih spremembah. V: *Slovenska kronika XX. stoletja: 1941–1995*. Ljubljana: Nova revija.
- . 2007. *Rojstvo države*. Radovljica: Didakta.
- Dolenec, Ivan.** 2013. Krek, Janez Evangelist (1865–1917). *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi302887/#slovenski-biografski-leksikon> (3. 6. 2016). Izvirna objava: Franc Ksaver Lukman et al., ur. *Slovenski biografski leksikon*. Zv. 4. Kocen–Lužar.

- Ljubljana: Zadrúžna gospodarska banka, 1932
- Filoramo, Giovanni.** 2007. *La Chiesa e le sfide della modernità*. Bari: Editori Lateraza.
- Francišek.** 2013. *Mein Leben mein Weg: El Jesuita*. Freiburg: Herder.
- Gašparič, J.** 2018. Državnozborski poslanec Janez Evangelist Krek. V: Matjaž Ambrožič, ur. *Janez Evangelist Krek – sto let pozneje (1917–2017)*. Ljubljana: Teološka fakulteta.
- Granda, Stane.** 2008. *Mala zgodovina Slovenije*. Celje: Mohorjeva družba.
- Halík, Tomáš.** 2022. Predavanje mons. Tomáša Halíka na seminarju za škofe v Rimu, 14. 9. 2022. Škofija Celje. <https://skofija-celje.si/predavanje-mons-tomasa-halika-na-seminarju-za-skofe-v-rimu-14-9-2022/> (pridobljeno 29. 9. 2022).
- Janežič, Stanko, in Janez Juhant, ur.** 1998. *Janez Evangelist Krek (1865–1917)*. Maribor: Slomškova založba.
- Juhant, Janez, in Rafko Valenčič.** 1994. *Družbeni nauk Cerkve*. Celje: Mohorjeva družba.
- Jurčec, Ruda.** 1935. *Krek*. Ljubljana: Založba Hram.
- Kolar, Bogdan.** 1998. Krek in slovenski izseljenci. V: Janežič in Juhant 1998, 117–130.
- Kolar, Bogdan.** 2022. O dr. Antonu Korošču (1872–1940) – duhovniku Lavantinske škofije. *Edinost in dialog* 77/1: 167–189. <https://doi.org/10.34291/edinost/77/01/kolar>.
- Lukan, Walter.** 1992. Janez Ev. Krek – biografski in bibliografski pregled. V: *Krekov simpozij v Rimu*. Celje: Mohorjeva družba.
- Marušič, Branko.** 1998. Krek na Primorskem. V: Janežič in Juhant 1998, 108–116.
- Rahten, Andrej.** 2022. *Anton Korošec, slovenski državnik kraljevine Jugoslavije*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Sluga, Meta, ur.** 1979. *Zgodovina Slovencev*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Sorge, Bartolomeo.** 1994. *Kristjani in politika*. Ljubljana: Dravljje.
- . 2006. *Intruduzione alla dottrina sociale della Chiesa*. Brescia: Queriniana.
- Stres, Anton.** 1979. *Jugoslovanski marksizem in religija*. Ljubljana.
- Štuhec, Ivan.** 2012. Sekularizacija kot priložnost za novo evangelizacijo. *Bogoslovni vestnik* 72/1: 55–70.
- Zečević, Momčilo.** 1977. *Slovenska ljudska stranka in jugoslovansko zedinjenje*. Maribor: Založba Obzorja.

